

מחשבת ישראל

(לבי"ס כללי)

הוראות לנבחן

א. משך הבחינה: שעתיים.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שלושה חלקים.

שים לב: עליך לענות רק על החלק שלמדת: על חלק א או על חלק ב או על חלק ג.

חלק א (עמ' 2-7) – "שמונה פרקים לרמב"ם"

פרק ראשון	—	(30x1)	—	30	נקודות
פרק שני	—	(20x3)	—	60	נקודות
פרק שלישי	—	(5x2)	—	10	נקודות
סה"כ	—		—	100	נקודות

חלק ב (עמ' 8-13) – "את שאהבה נפשי" – אהבה וזוגיות במחשבת ישראל

פרק ראשון	—	(30x1)	—	30	נקודות
פרק שני	—	(20x3)	—	60	נקודות
פרק שלישי	—	(5x2)	—	10	נקודות
סה"כ	—		—	100	נקודות

חלק ג (עמ' 14-19) – "הטוב והרע בהגות היהודית"

פרק ראשון	—	(30x1)	—	30	נקודות
פרק שני	—	(20x3)	—	60	נקודות
פרק שלישי	—	(5x2)	—	10	נקודות
סה"כ	—		—	100	נקודות

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. הוראות מיוחדות: (1) קרא את כל סעיפי השאלה בטרם תשיב עליה. התרכז במה שנדרש בכל סעיף.

(2) הקפד להסביר ולבסס כהלכה את תשובותיך.

(3) שים לב לכתב, לכתוב ולפיסוק.

כתוב במחברת הבחינה בלבד. רשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.

כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

בהצלחה!

השאלות

חלק א: "שמונה פרקים לרמב"ם"

פרק ראשון (30 נקודות)

ענה על אחת מן השאלות 1-2.

בשאלה שבחרת ענה על שלושה מן הסעיפים א-ד (לכל סעיף 10 נקודות; סך הכול – 30 נקודות לשאלה).

1. על הפניית כוחות הנפש כלפי מטרה אחת (הפרק החמישי)

עיין בקטעי המקור שלפניך, וענה על סעיפי השאלה שאחריהם.

קטע א על פי מה שהקדמנו בפרק הקודם לזה, ראוי לאדם להשתמש בכל כוחות נפשו בהתאם לדעתו. עליו לשים לנגד עיניו מטרה אחת והיא להשיג את אלוהים יתגדל ויתקדש כפי יכולת האדם, כלומר, לדעת אותו. עליו לגרום לכל מעשיו, תנועותיו ומנוחותיו, ולכל אמירותיו, שיביאו לידי מטרה זאת, עד שלא יהיה במעשיו שום מעשה שווא, כלומר, מעשה אשר לא יביא למטרה זאת.

קטע ב דע שהדרגה הזאת היא דרגה גבוהה מאוד וקשה. רק מעטים משיגים אותה, ולאחר תרגול רב מאוד. כאשר קורה שנמצא אדם שזה מצבו, לא אומר שהוא פחות מהנביאים. כוונתי שהוא משתמש בכל כוחות נפשו וקובע כתכליתם את אלוהים יתעלה בלבד. הוא לא יעשה מעשה גדול או קטן ולא יבטא ביטוי, אלא אם כן מעשה זה או ביטוי זה מביא אל מעלה או אל מה שמביא אל מעלה. הוא יחשוב וישקול בדעתו לגבי כל מעשה או תנועה וירא האם הוא מביא לתכלית זאת או לא, ואז יעשה אותו.

קטע ג גם הנביאים עליהם השלום המריצו לתכלית זאת ואמרו: "בכל דרכיך דעהו" (משלי, ג', 6), והחכמים פירשו ואמרו: "ואפילו בדבר עבירה", כלומר, שתציב למעשה זה תכלית המכוונת כלפי האמת, אף על פי שיש בו עבירה מבחינה כלשהי.

(שים לב: סעיפי השאלה בעמוד הבא.)

ענה על שלושה מן הסעיפים א-ד.

- א.** (1) על פי דברי הרמב"ם בקטע א, ציין מהי המטרה שיש לייחד לה את כל כוחות הנפש.
(2) כתוב שתי דוגמאות למעשים מחיי היום-יום שאדם יכול לעשות כדי להתקדם בהשגת מטרה זו, והסבר כיצד מעשים אלה יכולים לקדם את האדם בהשגת המטרה.
- ב.** על פי קטע ג, הסבר כיצד אדם יכול להגיע אל התכלית גם באמצעות עבירה.
- ג.** בספרו "מורה הנבוכים" (חלק ג, פרק נ"ד) הרמב"ם מציין ארבע שלמויות באדם.
(1) הסבר מהי כל אחת משלוש השלמויות האלה: שלמות הקניין, שלמות הגוף, שלמות המידות.
מהו השוני בין השלמות הרביעית, שלמות המעלות השכליות, ובין שלוש השלמויות שהסברת?
(2) בספרו "מורה הנבוכים" הרמב"ם אומר שבשלמות המעלות השכליות האדם מבטא באופן מלא את היותו אדם. הסבר אמירה זו על פי דברי הרמב"ם בפרק החמישי ב"שמונה פרקים".
- ד.** אביגיל היא סטודנטית לרפואה. היא מייחדת שעות רבות ללימודים כדי להשיג את מטרותיה – להיות רופאה ולהציל חיי אדם. לאביגיל יש עיסוקים נוספים החשובים לה, כגון בילוי עם בן זוגה, האזנה למוזיקה וצפייה בסרטים, אך עיסוקים אלה גוזלים זמן שעליה להקדיש ללימודים, והיא מתלבטת בנוגע לכמות הזמן שעליה לייחד להם.
לדעתך, כיצד העיסוקים הנוספים של אביגיל יכולים לסייע לה בהשגת מטרותיה? בתשובתך התייחס לדברי הרמב"ם בפרק החמישי.

2. על המחיצות ומשמעותן (הפרק השביעי)

עייין בקטעי המקור שלפניך, וענה על סעיפי השאלה שאחריהם.

קטע א דע ששום נביא אינו מתנבא אלא לאחר שתִּמְצָאנה לו המעלות השכליות כולן ורוב מעלות האופי והחשובות ביותר. זה מה שאמרו: "אין הנבואה שורה אלא על חכם, גיבור ועשיר".
[...]

אל תתפלא שחסרון חלק מן המידות גורע מדרגת הנבואה, כי מצאנו שחלק ממידות האופי מונע את הנבואה כליל [...]

קטע ב מופיע הרבה במדרשות ובהגדות ומעט בתלמוד שהיו נביאים שראו את אלוהים מאחורי מחיצות רבות, ואחרים ראוהו מאחורי מחיצות מועטות, לפי מידת קרבתם אל אלוהים ורוממות דרגתם בנבואה, עד שאמרו שמשה רבנו ראה את אלוהים מאחורי מחיצה אחת מלוטשת, כלומר, שקופה. זה הוא דברם: "הסתכל בסִּפְקֵלְךָ המאירה עיניים". ספקלרייא הוא שם לראי העשוי מגוף שקוף [...]

קטע ג כאשר ידע משה רבנו שלא נותרה מחיצה שלא הבקיעה, ושכל מעלות האופי וכל המעלות השכליות הגיעו בו לידי שלמות, ביקש להשיג את אלוהים כאמיתת מציאותו, שהרי לא נותרה מניעה. הוא אמר אפוא: "הראני נא את כְּבֹדְךָ" (שמות, ל"ג, 18). אז הודיעו אלוהים: "זה לא אפשר לך", בהיותו שֹׁכֵל הנמצא בחומר, כלומר, מצד היותו בן אדם. זה הוא שאמר: "כי לא יראני האדם וחי" (שמות, ל"ג, 20). לא נותרה אפוא בינו ובין השגת אלוהים לאמיתו אלא מחיצה מלוטשת אחת, והיא השכל האנושי שאינו נבדל. הוא יתעלה עשה עימו חסד ונתן לו, לאחר שביקש, השגה יתרה ממה שהייתה לו לפני שביקש. הוא הודיע לו שהתכלית אינה אפשרית לו כשיש לו גוף.

(שים לב: סעיפי השאלה בעמוד הבא.)

ענה על שלושה מן הסעיפים א-ד.

- א.** על פי הרמב"ם, הן שלמות השכל הן שלמות המידות חשובות כדי לזכות בנבואה.
- (1) הסבר מהי כל אחת מן השלמויות האלה, והבא דוגמה אחת לכל אחת מהן.
- (2) על פי הרמב"ם, הסבר את החשיבות של שתי השלמויות האלה לנבואה. הסבר איזו מהן נדרשת באופן מלא ואיזו מהן נדרשת באופן חלקי, ומדוע.
- ב.** (1) על פי הרמב"ם, מה משפיע על דרגת הנבואה? הסבר כיצד הוא ממחיש את דבריו באמצעות משל המחיצות.
- (2) משה נחשב לגדול הנביאים, ובכל זאת נותרה מחיצה בינו ובין אלוהים. הסבר מדוע.
- ג.** על פי הרמב"ם, גדולת נבואתו של משה נובעת ממאמציו ומהישגיו.
- לפניך קטע מדבריו של אברהם יהושע השל, פילוסוף בן המאה ה-20. קרא אותו וענה על השאלה שאחריו:
- "אלוהים הוא המחפש את האדם, הוא המתאמץ להשיגו והוא הקורא אותו אליו [...] לא היה עולה בכוחו של האדם לדעת את אלוהים לולא ביקש אלוהים את קרבת האדם [...] לחוות התגלות פירושו לראות כיצד אלוהים נושא פניו אל האדם".
- (א"י השל, אלוהים מבקש את האדם, ירושלים, מאגנס, תשס"ג, עמ' 158-159. בספר הלימוד: עמ' 198)
- הסבר מהו ההבדל בין דעתו של הרמב"ם לבין דעתו של השל בשאלה מהו התפקיד של האדם ומהו התפקיד של אלוהים ביצירת חוויית הנבואה.
- ד.** לעיתים האדם חותר להשגת מטרה כלשהי, מכוון את כל מעשיו למטרה זו ומתמיד בכך כל חייו, אף על פי שהוא יודע שאולי לעולם לא ישיג אותה, או אולי ישיג אותה רק הדורות הבאים.
- (1) הבא דוגמה מחיך הפרטיים או מן ההיסטוריה האנושית למקרה כזה.
- (2) ציין שתי סיבות, לדעתך, מדוע אנשים מכוונים את כל כוחותיהם להשגת מטרה, אף על פי שהם יודעים שלעולם לא ישיגו אותה.

פרק שני (60 נקודות)

ענה על שלוש מן השאלות 3-7 (לכל שאלה – 20 נקודות).

3. "שמע את האמת מפי אומרה" (ההקדמה ל"שמונה פרקים")

- א. בהקדמה ל"שמונה פרקים", הרמב"ם מעלה שני נימוקים המסבירים מדוע אין הוא מציין את המקורות לדבריו. מה הם שני הנימוקים? (10 נקודות)
- ב. כיום, אם מביאים ציטוט ממקור כלשהו בכתובת מאמר או עבודת מחקר, יש חובה לציין מהיכן בדיוק נלקח הציטוט. לדעתך, מהו הנימוק לכך? בתשובתך הסבר מהי דרך הכתיבה העדיפה בעיניך – עם ציון המקורות או בלי ציון המקורות. (10 נקודות)

4. הכוח המדמה והמחלוקת עם המדברים (הפרק הראשון והפרק השמיני)

"החלק המדמה הוא הכוח [...] לכן מרכיב כוח זה דברים שהוא השיג עם דברים אשר אותם לא השיג כלל ושאי אפשר להשיגם".

- א. (1) הסבר כיצד הכוח המדמה פועל, ולמה הרמב"ם מתכוון באומרו שכוח זה מרכיב דברים ש"אי אפשר להשיגם".
(2) הסבר והדגם את ההבדל בין הביטויים "מחויב המציאות", "אפשרי המציאות" ו"נמנע המציאות". (10 נקודות)
- ב. לפי דברי הרמב"ם בפרק השמיני, "המדברים" סוברים שרצון האלוהים קובע בכל רגע ורגע מה יקרה בטבע ובעולם. הצג את עמדת הרמב"ם בעניין זה, והסבר מדוע לדעתו "המדברים" טועים. (10 נקודות)

5. החלק השכלי (הפרק השני)

בפרק השני כתב הרמב"ם:

"לגבי החלק השכלי יש התלבטות. אבל אני אומר שלפעמים כוח זה הוא מקור לציות או לעבירה לפי אמונה בדעה פסולה או אמונה בדעה נכונה. אך אין בו מעשה הנקרא מעשה מצווה או עבירה. לכן אמרתי קודם שהעבירות והמצוות מקורן בשני החלקים הללו [החלק השואף והחלק החש]."

- א. ציין מהי ההתלבטות של הרמב"ם בנוגע לחלק השכלי, והסבר את האבחנה של הרמב"ם בין "מעשה" ובין "מקור לעבירה". (10 נקודות)
- ב. לדעתך, האם "אמונה בדעה פסולה" יכולה להיחשב עבירה, או האם רק דבר שיש בו מעשה יכול להיחשב עבירה? הסבר והבא דוגמה. (10 נקודות)

6. היחס בין הרגלים לתכונות (הפרק הרביעי)

א. (1) כשהרמב"ם מסביר את השפעת המעשים על התכונות, הוא משווה בין הגוף לנפש.

הסבר השוואה זו והבא לה דוגמה.

(2) לדעתך, האם השוואה זו עוזרת לנו להבין את תהליך תיקון הנפש? הסבר את תשובתך.

(10 נקודות)

ב. "מטבעו אין לאדם מראשיתו לא מעלה ולא חיסרון".

כיצד מתעצב אופיו של האדם לפי הרמב"ם, וכיצד, לדעתו, יש להתייחס לנטיות המולדות של האדם?

(10 נקודות)

7. המעולה והכובש את יצרו (הפרק השישי)

א. (1) הבא שלוש דוגמאות למעשים רעים לדעת הפילוסופים.

(2) הרמב"ם מצטט את דברי חז"ל שנאמרו בנוגע למצוות מסוימות:

"דברים שאֵלְמְלִי לא נכתבו – ראוי היה לכותבן".

הסבר והדגם מהו סוג המצוות שאֵלְמְלִי התכוונו חז"ל לדעת הרמב"ם.

(10 נקודות)

ב. על פי הרמב"ם, כאשר אמרו חז"ל: "הכובש את יצרו מעולה יותר", הם התכוונו לסוג מסוים של מעשים רעים.

(1) מה מאפיין את המעשים הרעים שאליהם התכוונו חז"ל? מהו השוני ביניהם ובין המעשים הרעים לדעת

הפילוסופים? הסבר והבא שתי דוגמאות למעשים הרעים שחז"ל התכוונו אליהם.

(2) לדעת חז"ל, דווקא מי שרוצה לעשות מעשים רעים ולא עושה אותם הוא בדרגה גבוהה יותר ממי שאינו רוצה

לעשות מעשים רעים כלל. הסבר מדוע.

(10 נקודות)

פרק שלישי (10 נקודות)

ענה על שאלה 8.

8. בחר בשניים מן המושגים או השמות שלפניך, והסבר אותם בהקשר שבו נלמדו (לכל אחד – 5 נקודות).

א. רמב"ם

ב. פילוסופיה יוונית

ג. אתיקה

ד. חומר וצורה

חלק ב: "את שאהבה נפשי" – אהבה וזוגיות במחשבת ישראל

פרק ראשון (30 נקודות)

ענה על אחת מן השאלות 9-10.

בשאלה שבחרת ענה על שלושה מן הסעיפים א-ד (לכל סעיף – 10 נקודות; סך הכול – 30 נקודות לשאלה).

9. נשיקת הרוחות בספר הזוהר

עיין בקטעי המקור שלפניך, וענה על סעיפי השאלה שאחריהם.

קטע א מה ראה שלמה המלך, שהכניס דברי אהבה בין העולם העליון לעולם התחתון,

ו[מדוע] התחלת שבח האהבה שהכניס ביניהם הוא "ישקני"?

קטע ב אלא כבר פירשו וכך הוא, שאין אהבה של דבקות רוח ברוח אלא נשיקה, ונשיקה היא בפה, שהוא מבוע

הרוח ומוצאה, וכשמנשקים זה לזה מתדבקות הרוחות אלו באלו והיו לאחת, ואז [ה]אהבה אחת [...]

נשיקת האהבה מתפשטת לארבע רוחות [...]

והן עולות בארבע אותיות [...]

שהשם הקדוש [של האל] תלוי בהן [...] והשבח של שיר השירים תלוי בהן.

ואיזו הן? אהב"ה [...]

ואז מתחברות אותן ארבע בשלמות, בדבקות אחת [...]

וזו עולה ובוקעת רקיעים עד שעולה ויושבת אצל היכל אחד הנקרא היכל האהבה, והוא היכל שכל

אהבה תלויה בו [...]

(פ' לחובר וי' תשבי, **משנת הזוהר**, הוצאת מוסד ביאליק, ירושלים תשמ"ב. בתוך: את שאהבה נפשי, הוצאת מעלות, תל אביב, 2007, עמ' 65)

(שים לב: סעיפי השאלה בעמוד הבא.)

ענה על שלושה מן הסעיפים א-ד.

- א. על פי קטע א, הצג את שתי השאלות בנוגע לפתיחה של שיר השירים, והסבר כל אחת מהן.
- ב. על פי קטע ב, הסבר כיצד פעולת הנשיקה משפיעה על העולם העליון.
- ג. (1) אפלטון (בדיאלוג "המשתה") מתאר מעבר מאהבת הגוף לאהבת החוכמה.
(2) הסבר כיצד תהליך זה מתרחש. בתשובתך ציין ארבעה מן השלבים בתהליך.
- ד. (1) הסבר נקודת דמיון אחת ונקודת שוני אחת בין עמדת אפלטון ובין עמדת ספר הזוהר בנוגע לקשר בין העולם הגשמי ובין העולם הרוחני.
(2) יש סברה כי הקשר שהנשיקה יוצרת בין אוהבים אינו גופני בלבד אלא גם רוחני. באמצעות הנשיקה האוהבים מתעלים למישור קיום רוחני. לפעולת הנשיקה יש משמעות סמלית. לרגע אחד בזמן, הנשיקה משהה את המציאות היום-יומית, והעולם נעשה מושלם בעבורם.
(1) הסבר עניין אחד דומה ועניין אחד שונה בין סברה זו ובין ההסבר של ספר הזוהר בנוגע לנשיקה.
(2) לדעתך, האם אדם יכול לחוות חוויה רוחנית שאינה תלויה בפעולה גופנית? הסבר את תשובתך.

10. מימוש הזוגיות — אישה או תורה?

עייך בקטעי המקור שלפניך, וענה על סעיפי השאלה שאחריהם.

קטע א בן עזאי אומר: כל מי שאינו עוסק בפרייה ורבייה – הרי זה שופך דמים, ומבטל את הדמות, שנאמר (בראשית, ט', 6-7): "כי בצלם אלהים עשה את האדם" וכתוב "זאתם פרו ורבו" וכו'.

אמר לו רבי אלעזר בן עזריה: נאין דברים כשהן יוצאין מפי עושיהן. יש נאה דורש ואין נאה מקיים; נאה מקיים ואין נאה דורש. בן עזאי – נאה דורש ואין נאה מקיים.

אמר לו [בן עזאי]: מה אעשה? חשקה נפשי בתורה, ויתקיים העולם באחרים!

(תוספתא, מסכת יבמות, פרק ח', משנה ה')

קטע ב ויקבול עליה [על הבתולה מאלג'יר] אביה לפני הגאון הנ"ל, וישלח אחריה וידבר על ליבה דברים טובים, ולא אבתה לשמוע לו, [זאת] מקל וחומר מבן עזאי, שהוא איש, ומצווה על פרייה ורבייה, ועם כל זה אמר: "ומה אעשה ונפשי חשקה בתורה", וכל שכן היא [כאישה] שאינה מצווה בפרייה ורבייה.

ויאמר לה הרב: הלא גם בתלמוד תורה אינה מצווה, ואין לה שכר. ותשחק, ותאמר לו כי נעלמו ממנו לשעה דברי הרמב"ם ז"ל, שגם האישה יש לה שכר לימוד, ואומנם יהי רצון שיתקיימו דבריו שאמר שלא יהיה לה שום שכר, לא בעולם הזה ולא בעולם הבא, כי אינה עוסקת בתורה לצפוי שכר, [אלא] רק לשם אהבתה של תורה. ויפּעם הגאון מדבריה אלה, ויפטרֶהָ לשלום ברוב ברכות.

(בתוך: את שאהבה נפשי, הוצאת מעלות, 2007, עמ' 145, על פי: צבי זוהר: הרב יוסף משאש, בתוך פעמים 82)

(שים לב: סעיפי השאלה בעמוד הבא.)

ענה על שלושה מן הסעיפים א-ד.

- א. (1) מהי עמדתו של בן עזאי בנוגע לחובת פרייה ורבייה?
(2) הסבר כיצד בן עזאי מנמק את עמדתו, על פי הפסוקים מספר בראשית.
- ב. (1) רבי אלעזר בן עזריה מוכיח את בן עזאי ואומר לו: "נאה דורש ואין נאה מקיים".
(2) הסבר את הביקורת של רבי אלעזר בן עזריה, וכתוב על מה הוא מבסס את ביקורתו.
- ג. (2) הסבר מה הם שני הנימוקים שבאמצעותם בן עזאי מצדיק את מעשיו.
(1) גם הבתולה מאלג'יר התמודדה עם התנגדות של הסביבה לבחירתה שלא להינשא.
(1) על פי קטע ב, כיצד נימקה הבתולה מאלג'יר את החלטתה שלא להינשא? כיצד היותה אישה חיזק את טענותיה?
- (2) כשציטטה הבתולה מאלג'יר את בן עזאי, היא השמיטה את המשפט "ויתקיים העולם באחרים".
לדעתך, מדוע השמיטה הבתולה מאלג'יר משפט זה?
- ד. ד"ר רון וד"ר מיכל הם בני זוג ומדענים פורצי דרך, והם עושים לילות כימים במחקר במעבדה כדי למצוא תרופה מצילת חיים. הם שוקלים שלא להביא ילדים לעולם כדי שיוכלו להתמסר למחקר ולהצלת חיים.
(1) מהי הדילמה העומדת בפני ד"ר רון וד"ר מיכל, ומה הם הערכים המתנגשים בדילמה זו?
(2) כיצד לדעתך עליהם להכריע בדילמה? ציין והסבר מהו הדומה ומהו השונה בין ההכרעה שלך ובין העמדה של בן עזאי ושל הבתולה מאלג'יר בעניין זה.

פרק שני (60 נקודות)

ענה על שלוש מן השאלות 11-15 (לכל שאלה – 20 נקודות).

11. כיצד מתקרבים לאל בלתי מושג?

- א. "ועל פי הדעה [הידיעה] תהיה האהבה: אם מעט – מעט, ואם הרבה – הרבה".
(רמב"ם, משנה תורה, הלכות תשובה, פרק י, הלכה ו)
- ב. על פי הרמב"ם, הסבר באיזו ידיעה מדובר, ומהו הקשר בינה ובין האהבה. (10 נקודות)
- ג. במילים "ואהבת את ה' אלהיך" (דברים, ו, 5) עולה קושי בנוגע לציווי על רגשות.
כיצד אפשר לפתור קושי זה על פי דברי הרמב"ם? (10 נקודות)

12. הרב אליהו דסלר: האהבה – תוצאה של נתינה

- א. "וכך אני אומר תמיד לזוג בעת שמחת כלולתם: היזהרו יקרים, שתמיד תשאפו להשביע נחת זה לזה [...] ודעו אשר ברגע שתתחילו לדרוש דרישות זה מזה – הנה כבר אושרכם מכם והלאה".
(מתוך: את שאהבה נפשי, הוצאת מעלות, 2007, עמ' 187)
- (1) על פי הרב דסלר, הסבר את ההשפעה של הנתינה והנטיילה על קיומו של קשר זוגי לאורך זמן.
- (2) לדעתך, כיצד אפשר ליישם את עצתו של הרב דסלר כדי להישאר לאורך זמן "נותן" ולא "נוטל" בקשר הזוגי?
(12 נקודות)
- ג. "הן בני אדם בכללם, נוטלים המה ולא נותנים... גם לא ירגישו בעצמם את השעה אשר החליפו בה את עמדתם, תחת אשר התקשרו תחילה להיות נותנים, מעתה היו לנוטלים".
(שם, עמ' 186)
- על פי הרב דסלר, מהו טבע האדם בדרך כלל? הסבר את ההשפעה של טבע האדם על שינוי התנהגותם של האוהבים. (8 נקודות)

13. מדרש חז"ל והמיתוס של אריסטופנס (אחד ממשנתפי המשתה)

לפי מדרש חז"ל: "בשעה שברא הקב"ה את האדם הראשון – אנדרוגינוס בראו [...] דו־פרצופין בראו, ונסרו..."

(בראשית רבה, פרשה ח')

א. הסבר את דברי המדרש, וכיצד הם מיישבים את הסתירה בין שני תיאורי בריאת האדם בבראשית, א'-ב'.

(8 נקודות)

ב. המיתוס של אריסטופנס מציג גם הוא תיאור של בריאת האדם.

(1) מה המשותף בין המיתוס של אריסטופנס ובין המדרש בנוגע להסבר הזוגיות והאהבה בעולם?

(2) הצג הבדל עיקרי אחד בין המיתוס ובין המדרש בנוגע להסבר הזוגיות והאהבה בעולם.

(12 נקודות)

14. מין וקדושה — האגדה על רבי חייא בר אשי

"רבי חייא בר אשי היה רגיל שבכל פעם שהיה נופל על פניו – היה אומר: 'הרחמן יצילנו מ'צר הרע'".

(מתוך: **את שאהבה נפשי**, הוצאת מעלות, 2007, עמ' 115)

א. (1) מדוע הופתעה אשתו של רבי חייא מדברי התפילה שלו?

ב. (2) מה עשתה בעקבות זאת, ומה דעתך על המעשה שלה?

(10 נקודות)

ב. האגדה מסתיימת במילים "כל ימיו של אותו צדיק היה מתענה, עד שמת באותה מיתה".

רבי חייא בר אשי מכונה בסיפור "צדיק". כתוב נימוק אחד בעד כינוי זה ונימוק אחד נגד. (10 נקודות)

15. קריאת שמע על פי פרנץ רוזנצווייג

א. מהו התוכן של "קריאת שמע", ומתי יש לומר אותה על פי המסורת היהודית? (8 נקודות)

ב. (1) הציווי "זאהבת את ה' אלהיך" מעורר קשיים.

הצג שניים מן הקשיים.

(2) רוזנצווייג מציע פתרון לאחד הקשיים: "מצוות האהבה יכולה לבוא מפני האוהב בלבד".

על איזה משני הקשיים שהצגת רוזנצווייג עונה? הסבר את הפתרון שלו.

(12 נקודות)

פרק שלישי (10 נקודות)

ענה על שאלה 16.

16. בחר בשניים מן המושגים או השמות שלפניך, והסבר אותם בהקשר שבו נלמדו (לכל אחד – 5 נקודות).

א. רמב"ם

ב. פסיכואנליזה

ג. הרב יוסף דב הלוי סולובייצ'יק

ד. פרד"ס

סוף חלק ב

חלק ג: "הטוב והרע בהגות היהודית"

פרק ראשון (30 נקודות)

ענה על אחת מן השאלות 17-18.

בשאלה שבחרת ענה על שלושה מן הסעיפים א-ד (לכל סעיף — 10 נקודות; סך הכול — 30 נקודות לשאלה).

17. הטוב והרע במקרא

עיין בקטעי המקור שלפניך, וענה על סעיפי השאלה שאחריהם.

קטע א — בראשית, א', 1-10

א בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ: וְהָאָרֶץ
הָיְתָה תֵהוֹ וּבְהוּ וְחָשֶׁךְ עַל־פְּנֵי תְהוֹם וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת
ב עַל־פְּנֵי הַמַּיִם: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהי־אֹר וַיְהי־אֹר: וַיֵּרָא אֱלֹהִים
ג אֶת־הָאֹר כִּי־טוֹב וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ: וַיִּקְרָא
ד אֱלֹהִים לְאֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קִרְיָ לַיְלָה וַיְהי־עֶרֶב וַיְהי־בֹקֶר יוֹם
אֶחָד:

ו וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהי רָקיעַ בְּתוֹךְ הַמַּיִם וַיְהי מַבְדִּיל בֵּין מַיִם
ז לַמַּיִם: וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־הַרְקִיעַ וַיַּבְדֵּל בֵּין הַמַּיִם אֲשֶׁר
ח מִתַּחַת לַרָקיעַ וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל לַרָקיעַ וַיְהי־כֵן: וַיִּקְרָא
אֱלֹהִים לַרָקיעַ שָׁמַיִם וַיְהי־עֶרֶב וַיְהי־בֹקֶר יוֹם שֵׁנִי:
ט וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְקוּוּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל־מְקוֹם אֶחָד
י וְתִרְאֶה הַיַּבֵּשָׁה וַיְהי־כֵן: וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לַיַּבֵּשָׁה אָרֶץ וְלַמְקוֹהַ
הַמַּיִם קָרָא יַמִּים וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב:

קטע ב — בראשית, א', 27-31

כ וַיִּבְרָא אֱלֹהִים וְאֶת־הָאָדָם בְּעֶלְמוֹ
כח בְּעֶלְם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם: וַיְבָרֶךְ
אתם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת־הָאָרֶץ
וכבֹּשְׁהָ וּרְדוּ בְדִגְתַּי הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל־חַיַּה הַרְמֵשֶׁת
טט עַל־הָאָרֶץ: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים הִנֵּה נֹתְתִי לָכֶם אֶת־כָּל־עֵשֶׂב וְזֶרַע
ל זֶרַע אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ וְאֶת־כָּל־הָעֵץ אֲשֶׁר־בוּ פְּרִי־עֵץ
הַשָּׁמַיִם וְלָכֶם יִהְיֶה לְאֹכְלָה: וְלָכָל־חַיַּת הָאָרֶץ וְלָכָל־עוֹף
לא יֶרֶק עֵשֶׂב לְאֹכְלָה וַיְהי־כֵן: וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת־כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה
וַהֲנִי־טוֹב מְאֹד וַיְהי־עֶרֶב וַיְהי־בֹקֶר יוֹם הַשְּׁשִׁי:

קטע ג — בראשית, ד', 6-8

וַיֹּאמֶר ה' אֶל-קַיִן לְמָה חָרָה לָךְ
וְלָמָּה נִפְלוּ פָנֶיךָ: הֲלוֹא אֶסְתַּיְטֵיב שְׂאתָ וְאִם לֹא תֵיטֵיב
לִפְתָּח חַטָּאת רִבְּץ וְאֵלֶיךָ תִּשׁוּקָתוֹ וְאַתָּה תִּמְשָׁל-בּוֹ:
וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל-הֶבֶל אָחִיו וַיְהִי בִּהְיוֹתָם בַּשָּׂדֶה וַיִּקָּם קַיִן
אֶל-הֶבֶל אָחִיו וַיַּהַרְגֵהוּ:

ענה על שלושה מן הסעיפים א-ד.

- א. אפשר לטעון כי סיפור הבריאה מתאר בריאה של עולם טוב. הוכח טענה זו באמצעות שתי דוגמאות מקטע א.
- ב. הצג שלושה פרטים בתיאור בריאת האדם (קטע ב), והסבר בנוגע לכל אחד מהם איזו השלכה בעתיד יכולה להיות לו על הטוב והרע בעולם.
- ג. בפרקים הבאים נאמר: "וַיֵּרָא ה' כִּי רָבָה רָעַת הָאָדָם בְּאָרֶץ וְכָל יֵצֵר מַחְשֵׁבֶת לְבוֹ רָק רַע כָּל הַיּוֹם" (בראשית, ו', 5).
"כִּי יֵצֵר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעֻרָיו" (בראשית, ח', 21).
- (1) הסבר מה השתנה בין תיאור האדם בפסוקים אלה ובין תיאורי הבריאה בבראשית, א'-ב'.
- (2) מה גרם, לדעתך, לשינוי זה? בתשובתך התבסס על סיפור גן עדן (בראשית, ב'-ג') ועל סיפור קין והבל (בראשית, ד').
- ד. בסיפור קין והבל (קטע ג) מתוארת התמודדות עם רגשות ויצרים שליליים כמו כעס וקנאה.
- (1) אילו דרכים להתמודדות עם רגשות ויצרים שליליים אפשר ללמוד מסיפור זה?
- (2) בסדנה להתמודדות עם כעסים אמרה מאיה, אחת המשתתפות: "כשאני מתחילה לכעוס אני נושמת עמוק וסופרת עד עשר".
- מה הם היתרונות של דרך ההתמודדות של מאיה? הצע דרך נוספת להתמודדות עם כעסים.

18. הרע כהיעדר — רמב"ם

עיי' בקטעי המקור שלפניך, וענה על סעיפי השאלה שאחריהם.

קטע א לעיתים קרובות עולה בדמיון ההמון שהרעות בעולם מרובות מן הטובות; עד כדי כך שברבים מנאומי כל האומות ובשיריהם הם כוללים נושא זה ואומרים שהמפליא הוא שיימצא טוב בזמן, ואילו רעות הזמן רבות ותמידיות. אין זאת טעות של ההמון בלבד, אלא גם של מי שטוען שלמד משהו. אלראזי חיבר ספר מפורסם [...] הוא כלל בו דברים חמורים מהזיותיו וגילויי בורותו. מתוכם עניין שבדה והוא שהרע במציאות רב מן הטוב, ושכאשר תשווה את מנוחתו של האדם והנאתו בשעה שהוא נח אל הייסורים, המכאובים הקשים [...] והאסונות הפוקדים את האדם, תמצא שמציאותו של האדם היא פורענות ורעה גדולה המוטלים עליו. [...]

סיבתה של טעות זאת כולה היא שבור זה והדומים לו מבין ההמון מתבוננים במציאות רק מנקודת ראותו של פרט אחד מבני האדם ולא יותר. כל בור מדמה שהמציאות כולה היא למענו כפרט. כביכול אין מציאות אלא הוא לבדו. וכאשר קורה לו דבר מנוגד לרצונו הוא מחליט בפסקנות שהמציאות כולה רע. [...]

קטע ב מחלות הנפש נובעות מאותה הנהגה גרועה [...] שהנפש תסכון [תשתוקק] אל דברים שאינם הכרחיים ותתרגל אליהם. לכן נוצרת בה סגולת השתוקקות אל מה שאינו הכרחי להמשך קיום הפרט ולא להמשך קיום המין. תשוקה זאת היא דבר שאין לו סוף. הדברים ההכרחיים כולם מוגבלים וסופיים. אבל השאיפה למותרות אין־סופית. אם אתה משתוקק אל כלי כסף, הרי כלי זהב יפים יותר. אנשים אחרים רכשו כלי בדולח. שמא תרכוש גם כל מה שניתן למצוא מברקת ואודם. [...]

וכאשר פוגעים בו [באדם הרודף אחרי המותרות] פגעים בדרכיו אלה שהולך בהם, הוא מתלונן על גזרת האל, מגנה את הזמן ומתפלא על מיעוט הצדק שלו, איך לא עזר לו להשיג הון רב שיימצא בו הרבה יין להשתכר בו תמיד וכמה שפחות מקושטות במיני זהב ואבנים יקרות כדי לעורר אותו למשגל יותר ממה שהוא מסוגל, כדי שיתענג; כאילו תכליתה של המציאות אינה אלא לענג את השֵׁפֶל הזה.

(רמב"ם, מורה הנבוכים, חלק ג', פרק י"ב)

(שים לב: סעיפי השאלה בעמוד הבא.)

ענה על שלושה מן הסעיפים א-ד.

- א. בקטע א, הרמב"ם טוען כי אנשים רבים חושבים שבעולם יש יותר רע מ טוב. על פי הרמב"ם, מה גורם לאנשים לחשוב זאת? הסבר מדוע הרמב"ם מתנגד לעמדתם.
- ב. (1) הסבר איזה סוג משלושת סוגי הרע מתאר הרמב"ם בקטע ב, ומהי הדוגמה שהוא מביא לסוג הרע הזה. (2) על פי תיאור הרמב"ם בקטע ב, הסבר איזו מסקנה מוטעית האדם מסיק בעקבות מעשיו, ומה גורם לו להסיק מסקנה זו.
- ג. בהמשך דבריו כותב הרמב"ם: "ובשל הכרח הגוף הם מבקשים מה שהכרחי לגוף, לחם לאכול ובגד ללבוש (בראשית, כ"ח, 20), בלי מותרות. זה הדבר הקל ביותר, והוא מושג במאמץ הקל ביותר, כאשר מצטמצמים במה שהכרחי. כל הקושי שבזה, שאתה רואה, והצער שאנו מצטערים בגלל זה, הם בשל הרדיפה אחר מותרות לבקש את מה שאינו הכרחי; ואז אין מוצאים אפילו את ההכרחי".
- בקטע זה הרמב"ם מתאר דרך חיים שונה מדרך החיים שהוא מתאר בקטע ב. הסבר יתרון אחד וחסרון אחד של כל אחת מדרכי החיים האלה.
- ד. קרא את קטע הכתבה שלפניך וענה על השאלות שאחריו.
- "אינסטגרם היא הרשת החברתית הנרקסיסטית ביותר"** [נרקסיזם = אהבה עצמית]
- "הרוב הגדול של המשתמשים באינסטגרם יצר בריתות מרומזות כדי להבטיח את הגעתם של המשתמשים לכמות מספקת של לייקים, כך שהפוסטים שלהם יתבלטו. זה לא משנה אם משתמשי האינסטגרם באמת 'מחבבים' או נהנים מהפוסטים של עמיתיהם לרשת החברתית. הדבר היחיד שמשנה הוא, שכל ביטוי צבוע מצידך יסייע בסוף לכך שעמוד האינסטגרם שלך יקבל מעמד טוב יותר. צעירים משתמשים בפלטפורמות [ברשתות] האלה כדי להתפאר בחיי היום-יום שלהם, לעצב את הדימוי הציבורי שלהם ולהעצים את האגו בעידן הדיגיטלי של היום, והאנשים שמפרסמים פוסטים באינסטגרם מוֹנְעִים מדבר אחד – לייקים".

(ד' רגב, "אינסטגרם היא הרשת החברתית הנרקסיסטית ביותר", ידיעות אחרונות, 24 באפריל 2017, מתוך ynet, אוחזר באוקטובר 2018)

- (1) לדעתך, מה היה הרמב"ם חושב על התופעה המתוארת בקטע זה? בסס את תשובתך על דבריו.
- (2) הבא דוגמה אחת המראה כיצד תרבות הרשתות החברתיות יכולה להועיל לקשרים החברתיים בין אנשים, ודוגמה אחת המראה כיצד תרבות זו יכולה להזיק לקשרים החברתיים בין אנשים.

פרק שני (60 נקודות)

ענה על שלוש מן השאלות 19-23 (לכל שאלה – 20 נקודות).

19. תורת הגמול החז"לית

- א. מהו השכר המובטח בתורה על קיום מצוות שילוח הקן ומצוות כיבוד אב ואם, ומדוע לדעתך מובטח שכר זה על קיום כל אחת מן המצוות האלה? (8 נקודות)
- ב. "הרי שאמר לו אביו: 'עלה לבירה [לעץ] והבא לי גוזלות' ועלה [הבן] ושלח את האם ולקח את הבנים, ובחזרתו נפל ומת".

(תלמוד בבלי, מסכת חולין, דף קמ"ב, ע"א)

- (1) איזו בעיה של תורת הגמול מתעוררת בסיפור זה?
- (2) כיצד התלמוד פותר את הבעיה ושומר על העיקרון של תורת הגמול? (12 נקודות)

20. בתו של רבי עקיבא

- א. הסבר מהי התפיסה הפטליסטית וכיצד היא באה לידי ביטוי במעשיו של רבי עקיבא בנוגע לבתו. (8 נקודות)
- ב. "יצא רבי עקיבא ודרש: 'צדקה תציל ממות' (משלי, י', 2)".
- (1) הסבר מדוע רבי עקיבא הסיק מסקנה זו בעקבות השתלשלות העניינים בסיפור של בתו.
- (2) לדעתך, מהו ההבדל בין התפיסה הפטליסטית ובין עמדתו של רבי עקיבא במילים "צדקה תציל ממות"?
- (12 נקודות)

21. משל המחיצות של הבעש"ט

- במשל המחיצות של הבעש"ט באה לידי ביטוי השקפת עולם חסידית בנוגע לטוב ולרע.
- א. הצג את משל המחיצות של הבעש"ט, והסבר את הנמשל. (12 נקודות)
- ב. לדעתך, מדוע בחר הבעש"ט לספר לתלמידיו משל זה דווקא בראש השנה? (8 נקודות)

22. כוחות הרוע בספר הזוהר

- א. מה מסמלת הכניסה ל"פרדס" על פי הזוהר, ומה חווה רבי עקיבא כשנכנס ל"פרדס"? (10 נקודות)
- ב. מיהו ה"סיטרא אחרא" על פי הקבלה, וכיצד השפיע המפגש עימו על שלושת החכמים שפגשו בו? (10 נקודות)

23. אמונה באלוהים לנוכח הסבל והשואה

א. קרא את דברי פרופסור ליבוביץ: "... האדם צריך לקבל על עצמו לעבוד את השם, ללא תלות במה שמתרחש בהיסטוריה. אמונה הכרוכה בהיסטוריה הריהי 'אהבה התלויה בדבר'".

(מתוך: סוגיית הטוב והרע בהגות היהודית, תשע"ו, עמ' 138)

הסבר מהי השאלה שהשואה מעוררת באדם המאמין, ומהי עמדתו של פרופסור ליבוביץ בנוגע לשאלה זו.
(10 נקודות)

ב. הצג עמדה של הוגה דעות אחר להתמודדות עם אמונה באלוהים בעקבות השואה. בתשובתך בחר באחד מן ההוגים האלה: הרב טייטלבוים או הרב טייכטאל. (10 נקודות)

פרק שלישי (10 נקודות)

ענה על שאלה 24.

24. בחר בשניים מן המושגים או השמות שלפניך, והסבר אותם בהקשר שבו נלמדו (לכל אחד – 5 נקודות).

א. תורת הספירות

ב. דואליזם / גנוסטיקה

ג. הרמב"ם

ד. ברית גורל וברית ייעוד

בהצלחה!